

Peter Jarh

Uspešen festival - katastrofalni filmi

Razmislek ob 63. Berlinalu

Harmony Lessons

Letošnji Berlinale je bil preprosto totalna katastrofa. Kajpak se zavedam ostrine besed, celo svojevrstne nestrpnosti, morda različice napuha, ki zavrača celo vrsto umotvorov posameznih kultur, nacionalnih produkcij, subkultur, neodvisnih producentov in avtorjev. Toda ni mogoče reči, da je festival ponudil kaj več kot borno peščico filmov, ki so presegli raven bledega, neprepričljivega, konvencionalnega filmskega horizonta, zgodb, umetniške imaginacije, miselnega poguma.

Organizatorji Berlinale obenem s ponosom objavljajo resnično presenetljive številke o rekordnem obisku, uspešnem marketu, sklenjenih poslih, prodoru mladih avtorjev, koprodukcijah, pa vendar je vse to bolj ali manj obfilmsko kramarsko početje, ki s pravim filmom očitno nima nobene zveze: glavnina festivalskih del v tekmovalnem (še bolj osupljivo pa tudi v Panorami in Forumu, ki sta od nekdaj veljala za »posebni, nekonvencionalni, nekomercialni, avtorski« sekciji) programu ne prinaša ničesar novega, presežnega, nobene relevantne avtorske misli, kritike, upora, distance.

Očitno so daleč siloviti, prevratni časi, skoraj pol stoletja je že tega (točneje, 43 let, kolikor je star Forum!), ko so nezadovoljni ljubitelji filma dobesedno v osupljivem besu razsuli festival, ki se je uдинjal svetovnim trendom, impotentnemu glamurju, in zahtevali nov koncept, drugačno produkcijo, drugačen pogled na svet in film. Zato so organizatorji »izumili« Forum mladega filma, ki naj bi predstavljal alternativni pogled. Danes ostaja žal ustvarjalna, miselna, avtorska praznina, ki jo (kolikor je obsežnejša, toliko glasneje) skuša prekriti in prevpiti silovita globalna medijska produkcija bledikavih, površnih, kvaziintelektualnih »poročil«, »kritik«, »razmišljanj«, predvsem pa bebastih novinarskih prispevkov, ki morajo vsakodnevno napolnjevati časopisne stolpce, TV-poročila, internetne strani in tako seveda ustvarjajo neko drugo, splošno veljavno, lažno, virtualno »resnico«, da je vse v najlepšem redu, čeprav je v resnici prav nasprotno. Logično, tu je posredi diktat trga, globalnega kapitala, ki ne dovoljuje prekinitev kroga, ko gre za vprašanje neverjetnih investicij, odvratne, banalne, kapitalske igre, ki se mora nadaljevati ne glede na vse ...

OB VSEM TEM OSTAJA VPRAŠANJE, KAKO JE SPLOH MOGOČA, KAJ PRAVZAPRAV POMENI TA SVETOVNA, OBSEŽNA, NEZANIMIVA, KONVENCIONALNA, IMPOTENTNA, BREZSUBSTANCIALNA, NEAMBICIOZNA, STERILNA, BIZARNA, CENENA, POVPREČNA, PRITLEHNA IN PRAZNA FILMSKA, ARTISTIČNA IN MISELNA PRODUKCIJA, KI JE NE MORE OPRAVIČITI ŠE TAKO BLAGA IN STRPNA MISEL. Od kod takšna usodna izguba orientirjev, nevednost, nezmožnost (kritično, analitično) misliti in ustvarjati, od kod takšna izgubljenost – paradoksalno – v času, ko so stvari v sodobnih družbah postavljene tako rekoč na »nož«, ko je kriza, predvsem evropska,¹ najbolj prezentna, brezizhodna in uničujoča, ko se sesuvajo vsi družbeni varnostni sistemi, ki so delovali desetletja? Pravzaprav ne more biti dvoma, niti izgovora o tem, da filmarji za to »ne bi vedeli«? Kaj, zakaj in kako?

Ali to lahko pomeni le, da je tako »obglavljena« svetovna (umetniška) produkcija – cinično rečeno – namerno v krizi in mrtvem teku, namerno neambiciozna, plitka, miselno

1 Hkrati pa je prav evropska produkcija filmov v okviru festivala v največjem porastu in to, da bo paradoks še večji, celo v okviru Forumu, ki naj bi prinašal nove vsebine, alternativne, radikalnejše poglede, rešitve, razmišljanja, estetske rešitve ...

in ustvarjalno povsem na dnu? Hkrati pa je to dejstvo popolnoma prazne, mrtvoudne svetovne, nacionalne, celo subkulturne produkcije uspešno pervertirano, to je (s) preobrnjeno s pomočjo silovite in omni-prezentne medijske globalne mašinerije v vrsto virtualnih dogodkov, kot so poročila, konference, reportaže, intervjuji, časopisne objave, kritike, glamurozni spektakli itn. To seveda pusti vtis, da je vse v redu, da stvari tečejo svojo pot, da problemov sploh ni. Fantastična in hkrati usodna, medijsko napihnjena produkcija retorike neoliberalne »pravšnosti« je torej substitut za nekaj, kar bi moralo biti (kritika, resnica, drama sodobnega eksistiranja, družbeni, generacijski, človeški konflikti, kri, znoj, sperma in solze sodobnega slehernika ...), pa tega ni mogoče (ali bolje: sploh ni potrebno) prikazati, zato vam ponujamo vizualno konstrukcijo Festivala, Dogajanja, Spektakla, Zvezd, Glamurja, Novinarstva, ki vse to nadomešča.

To je seveda na svoj način konec festivala kot fokusa razbiranja in premisleka o sodobnem filmu, tendencah v svetovni produkciji, artistični potenci, avtorski občutljivosti, miselni prodornosti ...

Ta cinična manipulacija je mogoča le z obvladovanjem in nadzorovanjem faze produkcije filmov, s totalno miselno, vsebinsko, scenaristično, ustvarjalno supervizijo in z nadzorovanjem naravnost »sovjetskega« tipa, seveda v precej bolj mehki, sofisticirani, inteligentni, prikriti obliki cenzure in kontrole preko različnih »koprodukcij«, scenarističnih doktoriranj, finančne pomoči, skladov itn., ki znajo spretno oktroirati svoje specifične neoliberalne, artistično in miselno povsem

A Single Shot

mrtve in izpraznjene konvencije in stereotipe.² Letošnji Berlinale kaže, da sodobna postkapitalistična kulturna produkcija pravzaprav sploh ne potrebuje več kakovostnih, angažiranih filmov, ampak samo še veliko število naslovov, dogodkov, projekcij, spretnih prireditev in cirkusa, panoram, forumov, perspektiv, generacij, klasik, retrospektiv, selekcij kratkega filma, posebnih projekcij, posvetil, campusov talentov, kulinaričnega

kina, otroških in mladinskih filmov in seveda filmske tržnice (če naštejemo programske alineje letošnjega Berlinale) čimveč vsega, samo da je Spektakel obsežen in osvetljen z neskončno miriada luči potsdamerskega arhitekturnega cirkusa.

Ob vsem tem je seveda nujno, da »sistem« neoliberalne pravšnosti v Berlinu nagradi tiste filme in sredine, ki znajo do potankosti obvladovati procese mimikrije in imajo ubogljiv in vodljiv produkcijski aparat, ki producira točno takšne filmske izdelke, kakršne radi vidijo zahodni Evropejci: tu sta vzhodna in jugovzhodna Evropa, kjer spretno in ubogljivo producirajo filme, ki zahodnjakom všečno portretirajo pitoreskno, vendar »srečno«, »avtentično« življenje lokalnih posebnosti (»skupljačev« perja, železa, Romov ...) ali pokvarjenih lokalnih elit, ki so si vzele v last tranzicijske države in tam harajo, kolikor jih je volja, saj sta njihova oblast in moč tako rekoč neomejena ...³ Torej nekakšen perverzen kulturni filmski »slumming«, ki ga tako radi prakticirajo zahodni liberalni pravoverni intelektualni kičarji ... in zahodna, mrtva kultura nasploh.

Na prste ene roke je mogoče prešteti filme z letošnjega Berlinale, ki za nianso presegajo opisano raven in bi jih lahko šteli

2 Na podoben način se dogaja npr. uspešno amputiranje vsakršnih drugačnih, kritičnih, prodornejših potez in projektov tudi v tako obskurnem kulturnem prostoru, kot je slovenski film, kjer zna vrsta slaboumnih komisij spretno voditi to nesrečno (ko)produkcijo iz enega flopa v drugi, tretji in tako naprej in imajo za to svoje početje vso institucionalno podporo in neokrnjen ugled komisionarjev, ne da bi pravzaprav kdorkoli hotel in imel možnost to preprečiti ... Saj se vrsta sicer povsem brezveznih medijskih trobil in trop »kritikov« vneto trudi to predstaviti kot zadovoljivo in uspešno stanje v slovenski kinematografiji, kjer je vse v najlepšem redu – gledanost neverjetna, kultura na visokem nivoju, teme aktualne in prebojne ...

3 Zanimivo, da imamo na Slovenskem podobna »civilizacijska« izhodišča za takšno »dramaturgijo«, tudi pridno znamo »koproducirati« tovrsten gnoj, mogoče je le pomanjkanje malo bolj profesionalnih scenaristov vzrok, da še nismo začeli s svojimi »skupljači« in z njihovimi storijami, čeprav je že *Šanghaj* (2012, Marko Naberšnik) zagotovo utrl pot in dal prispevek in pospešek k tovrstni blaznosti in produkciji »slumming kiča«.

Rock The Casbah

Materia oscura

kot polnovredne, izrazno močne, inspirativne in provokativne, prebojne filme, ki so sposobni odkrivati nove ali vsaj malo znane razsežnosti človekovega bivanja, filme, ki znajo zastavljati zares pomembna vprašanja.⁴ V vseh teh berlinskih dneh in nočeh projekcij in štorij izstopa in ostaja v neizbrisnem spominu oster, intriganten, brezkompromisen, pronicljiv kazaški film *Harmony Lessons* (Uroki harmonii, 2013, Emir Baigazin), neverjetno krut film o osamljenosti, brezobzirni moči in surovosti, obupnem, morilskem uporju človeka, ki ga družba izloči in potepta. Njegovo maščevanje v pobsnelem svetu moči ne more obroditi nikakršnega sadu: krog nasilja in zla se zavrti znova, še bolj strašljivo, še bolj okrutno ...

Baigazinova filmska zgodba je grozljivo natančna in neprizanesljiva: krog brezobzirnega nasilja je, četudi gre za mladostnika, ali morda prav zaradi tega, še bolj grozljiv,

izhoda ni in ne more biti, svet in ljudje ostajajo gluhi in brezbržni, zidovi med ljudmi so previsoki, strah premočan. Vsak dan je hujši od prejšnjega, pekel strašnejši od pekla in nemoč grozljivejša od smrti. Zgoditi se mora brezobziren umor, ki ne prinese ničesar, blaznost nasilja se v tem praznem svetu začne znova, samo z drugimi, močnejšimi akterji ... Protagonist je kljub krhki deškosti ustvaril tesnobno, hamletovsko figuro spopada z brezsravnim zlom, ki obvladuje ta svet in ljudi. Vseskozi ostaja sam, nikogar ni, ki bi mu prišel nasproti, ta neskončni molk sveta pa srhljivo dopolnjuje brezkončna praznina kozaških step in puščav sredi zime. Kdor osamljen živi s smrtjo, ve, da je ta zadnji in nepreklicni zakon vsega: tudi totalna moč, oblastništvo, še tako pretkana manipulacija in podjeten um so lahko le slepila, ki usodno zavajajo oblastnike v veri, da je njihova zmagovitost vseobsežna. Tukaj ni mogoča nikakršna katarza, vse je odčarano, brez iluzij – vsi ti spopadi se ne morejo končati z uspehom, maščevanje ne more obroditi nikakršnega sadu – edina zmagovalca sta smrt in molk.

Seveda je bil silovit in blazen kozaški film več, kot zmorejo konvencija festivala, diskurz omejenega neoliberalnega pravo-rečja, pravšnosti, tolerance – že to, da smo ga videli v tekmovalnem sporedu, je bilo

svojevrstno presenečenje. Vse drugo, sem ter tja kakšen pogumnejši, omembe vreden režijski, artistski preblisk – grški film dveh mladih režiserjev *To the Wolf* (Sto lyko, 2013, Christina Koutsospyrou, Aran Hughes), tesnobno, aktivistično posnet film o razpadajoči grški vaški srenji, *A Single Shot* (2013, David M. Rosenthal) – eksploatacija dramaturgije in ameriške blazne provincialnosti, kot jo je promoviral že film *Na sledi očetu* (Winter's Bone, 2010, Debra Granik), angažiran, preveč poetično posnet dokumentarec *Materia oscura* (2013, Massimo D'Anolfi, Martina Parenti) mladega italijanskega režijskega tandema, nenavaden, vendar nekako premalo ambiciozen *Cold* (Soğuk, 2013) turškega režiserja Ugurja Yücela, simpatičen, a premalo provokativno in angažirano posnet izraelski film *Rock the Casbah* (Rock Ba-Casba, 2012, Yariv Horowitz), subtilen, tesnoben *The Weight of Elephants* (2013, Daniel Borgman) ...

In Slovenci v Berlinu 2013? Neutrudni in vedno zvesti koproducenti najbolj bebahiv filmov naših sosedov z juga, seveda ob dejstvu, da ne bomo doma zmogli posneti filma za katero od sekcij festivala A-kategorije. Pri tej kadrovski sestavi slovenske filmske scene še dolgo ne.

⁴ Kakšna nepojmljiva in osupljiva razlika med letošnjim in lanskim Berlinom. Lani cela vrsta neverjetnih filmov, letos – tako rekoč en sam film (!), vreden premisleka. Lani vrsta izrazno močnih, političnih, intrigantnih filmov – letos totalna, tesnobna praznina, produkcija brez poguma in izraza. Ko berem svoje lansko poročilo, se pač ne morem načuditi – kot bi bilo to z drugega sveta. Kot da se filmska produkcija usodno vrtinči v strmi spirali k svojemu dnu, kot da se bo moral zgoditi kot na polju družbenega tudi na polju filmskega radikalen preobrat in prevrednotenje, nastanek novih oblik kooperacij ali samoorganizacije.